

Aquest mapa i comentari s'ocupen de dos vessants del concepte: la variació de gènere de *gel* i la distribució de *gel* i *glaç*.

Gel deriva del llat. GĒLU, de gènere neutre, però ja coneixia el *m.* GELUS; deixant de banda l'aspecte morfològic i centrant-nos en el fonètic, el mot presenta sempre una [ɛ], tret del parlar mall. de Felanitx (81) que coneix una [e] (g[e]l), d'acord amb uns canvis estructurals que han palatalitzat la [a] tònica en [ɛ] ([kɛp] 'cap', [sɛl] 'sal') i que han tancat la [ɛ] en [e], la qual cosa ha permès l'articulació de [ɔ] molt acostada a una [a] (cf. Veny, 1978 b: 69); també tenen [e] les var. aragonesitzants de parlars ponentins de transició ([tʃ]elo 87, 94) i [ɛ] els parlars rossellonesos. La consonant inicial oscil·la entre [ʒ]el, [dʒ]el, [tʃ]el; [ʒj]al 139, amb diftongació espontània de [ɛ] tònica (com [θja]l 'cel', [prjau] 'preu' i txal 132 del Matarranya, amb absorció de [j] en la palatal ensordida; cf. Rafel, 1981: 183-188). Són der. de *gel*, *gelat* 27, *gelada* 28 i *txelor* 161, amb palatal africada sorda i amb el suf. -or (< -ORE).

Glaç (s. XIII) procedeix del llat. GLACIES, on era *f.*, però es va canviar al *m.* en cat. ant. potser per convivència amb *gel*; *glaça* 5, que a la loc. 13 coneix també *gel*, constitueix, atès que no forma una àrea àmplia, un manlleu al fr. *glace* (< GLACIA) i no a l'oc. *glaça*; l'alg.

guiatxo 85 és una interferència

de l'it. *ghiaccio*.

Gibre 1, 8, *m.*, és un

préstec de l'oc.

gibre o del fr.

givre (< preromà cèltic *GĒBROS, -Ā 'gèlid, hivernal', *DECat*); designa la 'gelada', com el cat. *gebre* "rosada glaçada" (*DGI*, 1932, amb definició més matisada i científica en el *DIEC*₁, 1995 i el *DIEC*₂, 2007).

Neu 81 (< llat. vg. *NĒVE, cl. NIX, NĪVIS) s'usa com a arcaisme, perquè la neu, conservada en pous (cf. mall. *pou de neu*), servia per a refrescar (cf. en cast. d'Amèrica, *nieve* 'gel'; der. cast. *nevera* → cat. *nevera* 50 [*DIEC*₁, 1995]). *Estebatjada* 70, aplicat a l'aigua que només ha perdut "sa fredor", és un der. de *teba*, reducció de l'ant. *tèbea* (< TĒPIDA).

Des d'una perspectiva territorial, *gel* [*m.*] ocupa pràcticament tot el domini, mentre que *gel* [*f.*] només és testimonial en val. i mall.; el fet de no ser el mot quantificable i d'usarse en sg. afavoreix l'alternança de gènere, fenomen que es dona sovint en mots sobretot monosíl·labs com *front*, *fel*, *fred* (*f.*, 32), etc. En cat. central, des dels orígens de la llengua, va sorgir un competidor de *gel*, *glaç*, que en uns parlars conviu amb *gel*; en d'altres consta com a "més usat que *gel*" 31, 45, i en d'altres, que *gel* 17, 28 és de fabricació industrial, ço que consona amb l'experiència d'infant de Nicolau d'Olwer (1895-1897) observant que a Barcelona *glaç* perdé força d'ús des de la instal·lació de la "Fàbrica Joaquina" que anunciava "*hielo esterilizado a 10 cts. el kilo*" (ap. *DECat*); en localitats de *gel* (considerat a voltes "més fi que el *glaç*" 24), s'usa el der. *glaçat* 27, *glaçada* 18, 45. El mot *glaç*, bé que amb poques ocurrences, és un altre exemple propi del cat. central enfront de la seva absència en cat. occ. Són mots normatius *gel* [*m.*] i *glaç*, des del *DOrt*, 1917.

